

Folklor ve Edebiyatın Karşılıklı Olarak Etkilenmeleri ve Uyarlanmaları

Metin KARADAĞ*

ÖZET

Edebiyat ve Folklor arasındaki sınırlar ve sınır noktaları bilim adamlarınca iyi bilinmesine rağmen, bu konunun açık bir biçimde ortaya konulmasında başarılı olunamamıştır. Örneğin geçen yüzyılda, folklor çalışmalarına yüksek kültürün elimine olmasıyla geriye kalan ürünler biçiminde özel bir bakış açısına sahip olanlar bile vardı. Diğer yandan "Folklorizm", "Folklorizasyon" ile folklorun içindeki devinmeyi (circulation) açıklayan hususlar, çok eskiden beri, ayrıntularla ele alınmıştır.

Bu çalışmada, folklor ve folklorizm ile Avrupa'daki folklor ve edebiyatın karşılıklı uyarlama ve birbirlerini etkileme konusundaki araştırmalar sergilenecektir.

SUMMARY

Adaptacion and Interaction of Professional and Folk Literature

The frontiers of both literature and folklore, and the demarcation line between the two, have been recognized by many scholars, but what they have failed to do is to identify what it is that makes research in this field important. For example, even the last century, there were those who believed that the study of folklore from a particular point of view represent an addition to the examination of the phenome-

* Yard. Doç. Dr.; U.Ü. Necatibey Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

na of the high culture. On the other hand the descriptive categories of the "circulation" from into folklore, and the concepts of "folklorization" and "folklorism" have for a long time been elaborated by folklorists.

In this study it will be begin to explain by attempting to give a definition of folklore, folklorism, adaptation and interaction of professional and folk literature in Europe.

Çağdaş anlamda bir bilim dalı olarak yeni sayılabilecek folklorun (halkbiliminin) araştırma kuram ve yöntemlerine ilişkin yeni girişimler yoğunlaşırken, bu alanın diğer bilim dalları – ve sanat kolları – ile olan ilişkileri de ayrıntılı bir biçimde incelenmektedir. Halk edebiyatı ile profesyonel (modern) edebiyat arasındaki etkilenme ve ilişkiler de, Avrupalı bilim adamlarının dikkatlerini çeken ilginç bir tartışma olarak göze çarpmaktadır. Bu çalışmamızda Macar halkbilimcisi Vilmos Voigt'un "Adaptation and Interaction of Professional and Folk Literature" adlı makalesinde ve bu makalenin yer aldığı kaynaktaki diğer araştırmalardan yararlanarak Avrupa'daki folklor ve profesyonel edebiyatlar arasındaki ilişkilere ait son güncel gelişmeleri aktarmayı amaçladık. Bu çalışmalar sergilenirken sıkça geçen folklor kelimesini; ilgili bilim dalının uğraş alanı olan halk edebiyatı, gelenek-görenekler, inanışlar vs. toplamı olarak; folkloristic'i bilim dalının adı (:halkbilimi)); folklorizm'i folklorculuk; folklorization'u ise folklorlaştırma olarak düşünmenin uygun olacağı kanısına vardık. Ancak, özgün yorumdan uzak düşmemek için, bu terimlerin asıllarını kullanmayı tercih ettik.

1. Folklor ile edebiyatın sınırları, birçok bilim adamı tarafından bilinmesine rağmen, ikisi arasındaki karakteristik çizgileri ortaya koymayı amaçlayan araştırmalar pek başarılı olamamıştır. Bu durum, sözkonusu iki kavram arasındaki özelliklerin tümüyle belirlenmesiyle, kolay bir biçimde çözümlenebilir.

1.1. Yetkin ve çok iyi tanınan Rus folklor kuramcısı Gusev, monografisinde kendi düşüncelerinin ışığı altında ilk kez folklorun kimliğini karşılaştırma yolunda araştırmalar yapmıştır (Gusev 1967). İngiliz bilim adamı Krappe, kendi Folklor El Kitabı'nda halkbilimin araştırma alanlarına ait deneyimlerini sunmuştur (Krappe 1930). Fransız Varagnac, kitabının "Folklorun Tanımı" başlığını taşıyan bölümünde bir folklor kuramı (ve modern folklor) taslağını vermeye girişmiştir. (Varagnac, 1938) İtalyan bilim adamı Cocchiara, "Avrupa Folklor Tarihi" adlı eserinde folkloristik'in tarihini verir. (Cocchiara, 1954) İlk Macar folklor kuramı yayınlandığında önce folklorun sosyal, tarihsel ve estetik sınırlandırılması verilmiş, ikinci bölümde ise bir sistematik önerilmiştir (Voigt, 1972 a).

1.2. Sınırlama yöntemi sürecinde ortaya çıkan çeşitli sorunlar, kuram halinde gösterilebilir:

Folklor, sosyal toplumlarda çalışan orta ve orta altı sınıfların sosyal bilinç

birikimidir, ancak eski ilkel toplumların benzer olaylarından ayrı tutulmalıdır. Fakat aynı zamanda folklor, sosyal sınıflar içindeki yönetici (hükmedici) sınıflar arasında bulunan sosyal biçimlerden – doğmatik din, farklı düşünsel bilinç ürünleri, profesyonel sanatçılar vs. – ve orta sınıfın bilincindeki biçimlerden – kent sakinleri, öğrenciler, tarım çalışanları, esnaf tabakaları – oluşur. Bütün göçebelere modern toplumlara folklorun hayrete düşüren kalımlarının (survival) ve onların gelişim ve değişimleri hakkındaki problemlerin açıklanabilmesi için, bu alanda daha çok araştırma yapılması gerekmektedir.

2. Bu doğrultuda, öncelikle tüm toplum ve sanat için gerekli olan karakter yapısıyla folklor, kendi sosyal çerçevesi içine yerleştirilebilir.

2.1. Şüphesiz edebiyat, müzik veya sinema hakkında kesin bir açıklama ve sınırlandırma, aynı yolla mümkün değildir. Bununla birlikte veriler, bu türlerde daha güvenebilir olabilir. Ancak folklorun içinde birkaç tanımlama ve karşılaştırma biçimi mümkündür. Folklorun bir bütün olarak sadece halk müziği, halk dansları veya yerel zenaatlara dayanılarak belirlenemeyeceği açıktır, fakat inançlar, gelenekler ve bilginin görüntüsüyle, folklor bütünü yorumlamaya girişmek akla yakındır. Bu yüzden, folklor bütünü için uygun olan gelenek ve dinsel törenler, ortak kriterlerdir. Folklorun bilinç biçimlerinin bütünü olduğunu kabul ettiğimizde, diğer açıdan bu yaklaşımın bir felsefe ve sosyal-psikoloji alanlarına kaydığını görürüz. Yine de bu çözüm, genel gözlemler düzeyinde kalmaktan ıraktır. Hatta 19. yüzyılın genel bir kategori öneren romantik ve ırkçı eğilimleri, bir "dünya görüntüsü (bakışı): "Worldview" veya "doğa görüntüsü" anlayışı ile Folklorun, felsefik kavramlarla açıklanması çabası içindedirler. Bu dünya görüşü (bakışı) araştırmasının yeniden canlandırılmak istenmesine rağmen bu sadece amatör ilişkilerle sorunu açıklamak ve tanımlamaktan uzak kalış demektir. Bunların "ilkel ruh", "mantık öncesi akıl", "kollektif düşünce", "ortaklık" gibi genel ve "vahşi akıl" gibi özel tasarımları ise çoğunlukla genel fikirler olarak folklorun içinde rağbet görmüşlerdir.

2.2. Bu temel, henüz folklorun tam olarak açıklanmasına veya folklorun diğer kültür kavramlarıyla karşılaştırılmasına izin vermemektedir.

2.3. Bu alanın büyük projeleri, aslında folklor çalışanlarının edebiyat ve halk şiiri çalışmalarında ve karşılaştırmayı mümkün kılmak için de folklordan ayırt edilmiş profesyonel edebiyat ürünlerindeki ortak hususlarda düzenli olarak değerlendirilebilir.

2.4. Folkloristik temellerin açıklanması ve bireysel yazarların bunlarla bağlantılarının gösterilmesine yardımcı olan deneysel araştırmalar, farklı yöntemlerdir. Böyle bir araştırma yöntemi, teorik bakış açısından problemi özetleme fırsatına sahiptir. Burada bu çeşit teorik özetler gözden geçirilecektir.

2.5. Geçen yüzyılda bile folklor çalışmalarına yüksek kültürün elimine ol-

masıyla geriye kalan ürünler biçiminde özel bir bakış açısına sahip olanlar vardı. İngiliz bilgini Gomme'e göre folkloristik (halkbilimi), bir tarihsel bilimdir ve herhangi bir özel kültür kavramının kültür-tarihsel (culture-historical) taslağıdır. Gomme'un çalışmasında aristokrasinin dışında kalan halk gelenekleri, "folklor" adı altında toplanmıştır (Gomme 1908). Fransız bilim adamı Sebillot'a göre folklorun kriterleri, bölgeselliktir: geleneğin doğrudan alınması folklorudur (Sebillot, 1904-1907). Hatta O, folklor verilerine ait bir harita yapmaya da girişmiştir: Çeşitli başlıklar, önlükler, takunyalar ve halk lejandlarının bir resim gibi yerleştirildiği renkli bir mozaik... Bugün bile birçok bilim adamı folklor verilerini sadece edebiyat tarihi için değil, sanat ve kültür tarihinin belirlenmesinde bu bakış açısından hareketle çeşitli metodları sürdürmektedir. İki dünya savaşı arasında Alman bilginler edebiyat tarihi, sanat tarihi, din tarihi ile halkbiliminin muhtemel ilişkilerini "Etnografya ve onun sınırdaşları" adı altında gösterdiler. Edebiyat ile İtalyan folkloru arasındaki bağlantıyı irdeleyen kitabında Cocchiara motif ve temlerin göçünü açıklar: bazen folklor, yazarların ürünlerinden bazı ödünç unsurlar kullanır. İlk edebiyat ürünlerinin incelenmesi sırasında Fransız ekolü mensupları, yarı-folklorik (semi-popular) edebiyat ürünleri (halk arasında kağıtlara yazılı olarak dağıtılan destanlar, halk kitapları, küçük halk masal kitapları vs.) üzerinde çalışmışlardır. Folklor bilginlerinin bu verilerden yararlanmada yavaş olmalarına rağmen, son zamanlarda bazı araştırmacılar, tarihsel araştırmaları mümkün olduğu kadar canlandırmayı gözönüne almışlardır. Fransız ekolünden bazı farklılıklarla Alman bilginleri (özellikle Rudolf Schenda) daha fazla bağlantı kavramlarına yer veren tarihsel-folkloristik çalışmalarını başlattılar. İngiltere'de tarihçiler, profesyonel ve halk edebiyatı arasındaki keskin ayrımına baskı yaptılar. Britanya'daki geleneksel folklor bilginleri, Hogart ve diğerleri tarafından yapılan önemli çalışmaları dikkate almada başarılı olamadılar. Fakat Neuburg ve diğerlerinin son zamanlardaki çalışmaları geleneksel folklorcuların temlerine o denli kapalıydı ki, çalışmaları da, açıkça alanın fikirleri üzerinde bir etki yaratamamıştı (Hogart, 1957).

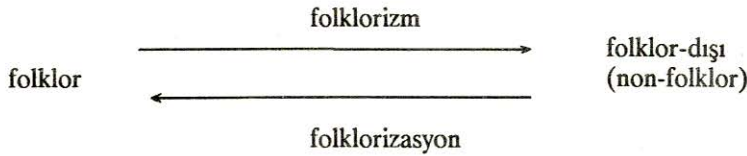
2.6. Aslında sorun, her bir ülke, her bir toplum için farklı boyuttadır. Dolayısıyla uygun yöntem de, araştırmaların zorlayıcı sonuçlarıyla ortaya konulabilecektir. Rus bilim adamlarının geliştirdikleri bazı yöntemler, folklorun bir tarihsel veri olduğu görüşünü ön plana almaktadır. Onların iki cilt halinde yayınladıkları *Tarihî Rus Halk Şiiri*, dünyada bu konuda yapılmış tek çalışmadır: Kitap, Rus halk şiirinin erken Ortaçağ'dan son zamanlara kadar olan seyrini ayrıntılarıyla sunmaktadır. Diğer taraftan yüzyılımızın Polonyalı folklorcularından Prof. Krzyzanowski, kendi çalışmalarında "Paraleller" başlığı altında edebiyat ve folklorun ilişkilerini detaylı olarak açıklamaktadır: Birçok bağlantı, birçok ilişki ve onları irdelemek için ortaya konulan birçok yöntem... (Krzyzanowski, 1961). Bugün bile henüz deneysel konu analizlerini ortaya koyan daha iyi çözüm bulunmamaktadır.

Bazı çalışma ve kitaplarında Maja Boskoviç-Stulli, Hırvat edebiyat tarihi üzerinde teorik sonuçlara varmıştır. Filolog Krzyzanowski'nin bazen kuramsal olmayan çözümleri önermesi ise ilginçtir. Mükemmel bir alan çalışması olan Boskoviç-Stulli için, farklı folklor janrları (genre) sanat dünyasının tür teorileriyle sözlü ve yazılı edebiyat – halk ve profesyonel şiir – türlerine de uygulanabilen fenomenlerdir (Boskoviç-Stulli 1975).

3. Bu konudaki örnekleri kapsayan daha uzun bir liste hazırlanabilir. Sözlü şiir ve sözlü gelenek incelemelerinin geniş bir bölümü, genel bir kavramdan kaynaklanmaktadır. Burada özellikle günümüzdeki folklor kavramının sınırlandırılması için merkezî bir araştırmaya bakış açısı sunulacaktır.

4. "Folklorizasyon", "Folklorizm" kavramları ile folklorun içindeki sirkülasyonu açıklayan hususlar, çok eskiden beri incelleme ele alınmıştır. Bunlardan en geçerli olanlar, folklor ile *folklor-dışı* (non-folklor) arasındaki sınırı açıklayablenlerdir. Daha spesifik olan ise, "yeni biçimlerin incelenmesinde zorunlu ihtiyaç hissedilen"dir. "Günümüz folkloru" kavramını anlayabilmek için önce günümüz folklorizmi fenomeni incelenmelidir. Birçok önemli kuramsal ve yöntemsel sonuçlar, daha ayrıntılı olarak bu konuyla ilgilidir. Şimdi bu konunun incelenmesine geçebiliriz.

4.1. Burada folklor ve *folklorizm* kavramlarının belirlenmesine çalışılacaktır. Folklor ve folklor-dışı (non-folklor) karşılaştırılacak ve folklorla sanatsal kavramlar üzerinde uyumlu olacaksak, folklor sanatı ile folklor-dışı sanat arasında iki yönlü, karşılıklı ilişki (corelation) olduğunu kabul edebiliriz; folklorizasyon, folklor-dışı ile başlar ve folklor doğrultusunda hareket eder. Böylece şu gelişim ortaya çıkar.

Bu şemada folklor ve folklor-dışı sanatın her ikisi de, benimsenme, yayılma ve genellikle stil, motif ve kalıpların (formulas) biraz değiştirilmiş biçimleriyle karakterize edilmiştir.

4.2. Folklorizm, farklı biçimlerde oluşabilir. Folklor ve etnoloji alanlarının modern araştırmaları, folklor ürünleriyle, halk inanışları ve geleneklerin folklor-dışılık biçimlerinde nasıl popülerize edildiklerini açıkça göstermiştir. Birçok bilim adamı tarafından tartışılmış olan bu duruma rağmen, karakteristik figürleri ve onların oluşumlarını çözümlen köklü bir çalışma yoktur.

4.3. Son yirmi yılda halk hayatı (veya Volkskunde) alanında çalışan Alman bilimlileri, incelemelerini folklorizmin modern biçimlerine yönelttiler: "Yeni Folklorizm". Turizmle oluşan sorunlara, yerel geleneklerin yeniden canlandırılması problemlerine değindiler, bunların yeniden canlandırılmaları konusundaki bazı genel kuramsal saptamalarını "Yeni Folklorizm" adı altında topladılar. Fakat bu Yeni Folklorizm kavramının edebiyat ve sanattaki işlevini anlamakta ve kuramın uygulamasındaki zorluklar, ortadan kaldırılmıyordu.

4.4. Folklor kuramı ayrıntıları hakkındaki çeşitli el kitaplarının yazarları, "Yeni Folklorizm" (New Folklorism) ile pek az ilgilenmişlerdir. Bunlar arasında önemli sayılan Fransız Albert Marinus, iki Yunanlı-E.D. Mazarekes ile Demetrios Laukatas- ve Rus Victor E. Gusev'in yanısıra Sicilyalı Prof. Giuseppe Cocchiara (Leterno Selvaggio'nun yazarı) bu konuya özel bir yaklaşımı vardı. Yeni Folklorculuk, bu çalışmada sadece tartışılan bir konu değildi, bu kavramın yeni ilkelcilik (new primitivism)le ilişkili olduğu vurgulanıyordu. Yine de Cocchiara, kuramı gözönünde bulundurma konusunda duyarlı davranmış ve modern sanatta folklorla çok özel bir yer vermiştir. Onun, – Yeni Folklorculuk terimini kullanmamakla birlikte – kavramı kulak ardı etmediği de çalışmalarından anlaşılmalıdır (Cocchiara 1961).

4.5. Geleneksel folklor araştırmalarından kaynaklanan bu öncül çalışmaların, Yeni Folklorculuğun ortaya çıkmasındaki ilk adımlar olduğu açıktır. Fransa'da bu konuda birçok yapılanma vardır. Bunlar arasında halk kültürü ile profesyonel kültür arasındaki ilişkileri inceleyen Paul Sebillot ve Robert Mandrou dikkat çeker. Tarih, sanat ve edebiyatın etkileri altındaki bu tür ilk çalışmalar Almanya'da Görres ve Grim Kardeşlerle başlamıştır. Müzikbilim ve edebiyat tarihinin bu alandaki Anglo-Amerikan araştırmaları, folklor ve folklor-dışı arasındaki bağlantılara yeteri kadar kapalıdır. Daha az tanınan İspanyol, İtalyan, Romen, Macar, Çek-Polonya ile daha çok tanınan Rus bilim adamlarının folklorizm alanında öncül çalışmalara örnek olabilecek birçok girişimleri vardır.

4.6. Bu öncül çalışmalar tartışılırken modern folklor (veya *gegenwartsvolkskunde*) üzerindeki dikkatlerimizi soyutlayamayız. Modern toplumumuzda, eski folklor oluşumlarının karşılaştırılabilir bir fenomeninin olup olmadığı önemli bir sorun olarak ortaya çıkmış, fakat bu konuda tam bir çözüm ortaya atılmamıştır. Doğu Avrupa'da, bazı Marxist bilim adamları, çalışanların (emekçilerin) folkloru ile bu sorunun izahına girişmişler, fakat fikir birliğine varmaktan uzak kalmışlardır. Hatta bunlar arasında emekçi sınıf kültürünü "*çalışanlar folkloru*" diye terimlendirenler bile çıkmıştır.

4.7. Folklorun bazen değışebilen ölçüsü, ortaya konulabilir. 20-30 yıl önce yayınların miktarı, *kültür yığını* ile oldukça artmıştı. Kültür yığını kavramı, hemen her zaman iletişim *media'sı* yığını ile birleştirilmiştir. Yine, bu konunun genişçe

tartışılması, iletişim (communication) ve sosyal etkileşim konusunda Yeni Folklorizm düşüncesine dönüşebilecek yeni kaynakların oluşmasına yol açmıştır. Etnologlar, kültür yığını kuramının sonuçlarına önem vermelerine rağmen, kendilerine bir folklorizm metodu bulmakta başarılı olamadılar. Sonuçta alanda kültür yığınları üzerinde çalışan bilginler, sadece folklor için geçici bir ilgi duyular ve yeni folklorizmle ilgili sorunlarına yönelik kuramsal analizler üretmediler.

4.8. Folklorizm ve "yeni-folklorculuk"un her ikisinin de karakteristik yönü, kesin peryotlarla artmaları ve diğerlerinde azalmalarıdır. Eleştirel kuram biçimindeki dinamik iyimserlik (optimism), bunların artışları sırasında izah edilebilir boyuttadır. Son birkaç yılda olduğu gibi yüzyılımızın başlarında da bu durum, dikkatleri çeken oluşumdur. İkinci Dünya Savaşı izleyen süreçte sanat ve kültürün temel kavramı, uluslararası bir karakter kazandı ve birçok alanda egemen olan kültürel gelenekçilik ve tecrit politikası (isolationisme) etkili oldu. Kuramcılara göre, ulusal kültürün yeni biçimleri oluşmaya başladığı zamanda bu, folklor ve folklorizm için yeni bir altın çağdı. Fakat aslında folklor, sürekli olarak ulusal kültür içinde çökmektedir. Bu sonucun en belirgin örneği Sovyet ve Doğu Avrupa topraklarında görülmüştür.

Son birkaç yıldır *Art Nouveau* ve *Naive Art* akımları, folkloru yeni bir güç (impetus) kazandırmıştır. Bugün folklor-dışılık kuramcıları bile folkloru artan bir ilgiden söz etmektedirler. Bu gelişim için, folklorun değil, ama folklorizmin bir rönesansı terimini kullanabiliriz.

5. Sorunların boyutu, yeni folklorizmin yorumundadır ve bu yüzden iki önemli konuyu açıklayabiliriz: 1) Sanatsal yeni folklorizmin izahı ve bunun ışığında, 2) folklorun *actual*-güncel ürünlerinin açıklanması ve gelişmesi ilişkilerinin durumu.

5.1. Sanatsal yeni folklorizmi güzel sanatlar, müzik ve edebiyat olarak algı ediyoruz. Bazı benzer bulgular, dans ve diğer sanat biçimlerinde de görülebilir, fakat ayrı olarak düşünülebilecek bu ürünler, o denli karmaşık (complex) tır ki, bu çalışmanın alanı içinde incelemek mümkün değildir.

5.2. Folklor-dışılık görüşü açısından folklorizme bakacak olursak, folklor-dışının, folklorlardan uygun elementleri seçtiği ve içine aldığı görülebilir.

5.2.1. Birinci soru: Folklorizm ne zaman ortaya çıktı? Buna "folklorun bağımsız bir kategori olarak tanınması ve kabulüyle" yanıtı uygundur. Bu kavramla, Avrupa romantik çağı arasında ilişki kurabiliriz. Şüphesiz, geleneksel folklorizm, farklı ülkeler ve süreçlerde, çeşitli sirkülasyonlarla ortaya çıkmıştır. Fakat onun temellendirilişi aynıdır: Sanatın sosyo-tarihsel gelişimi içinde folklor-dışı sistemleri iletme, tasfiye etme ve bu sistem içinde folklor sanatını koruma. Bu, sosyal özgürlüğe eşit sayılabilen sanatsal özgürlük inancı ile bir paralellik gösterir. Bu inancı folklorizm, ulusçuluğun estetik dengidir. Büyük Macar şairi Sandor Petöfi

(1823-1849) Ocak 1947'de şöyle yazmıştı: "Şüphesiz halk şiiri, şürdür. Onu temel -başat- özellik saymamıza (domination) izin verin! Eğer halk, şürde temelse, bu politikada da halkın egemenliğine giden kısa bir adımdır. Zamanımızda bir sürü zavallı insan varken binlerce aylağı görmekten bıkmış her asil kalpli insan için, bu bir öngörüdür. Halkla yücelmek ve aristokrasiyi izlemek!" (Neuburg 1977).

Şürde temel alma (domination) terimi, politik temelle eşit olabilir. (Ancak bu prensip Macaristan dışında gerçekleşmiştir). Altını çizdiğimiz bu düşünce sistemi, yeni folklorizmin bazı kuramsal oluşumlarının karşılaştırmalı analizlerinden sonra, uygulanabilir.

5.2.2. Béla Bartok 1928 yılında modern müzikle folklor arasındaki ilişkileri şöyle açıklıyordu: "Bütün modern müzik türlerinde sebep ve oluşum bakımından birbirlerine bağlı iki ortak figür vardır. Biri geçmişteki müzikten az veya çok paylaşılan bazı motifler almak, diğeri de romantik peryodun verilerine karşı bir reaksiyon göstermek". Bu açıklamanın doğrultusunda Bartok ve Kodaly'nin çalışmalarına dayanarak bir analize gidilebilir. Benzer bir başka yaklaşım da Stravinski'nin "Rus sürecinde" bulunmaktadır. Folklorla modern sanatın ilişkilerine önem veren Bartok, hayatı boyunca halk müziği motiflerini değerlendirmiştir.

O'nun düşüncesindeki kesin faktör, yeni müziğin eskiye tepki olduğudur. Buna eklenebilecek husus, modern sanatın kendini yeni folklor materyallerinin araştırmalarıyla sınırlamadığıdır. Modern sanat, ilkel sanata, çocuk yaratılarına ve sınırsız denemelere hatta teknik sanatlara ve tümüyle "object traves" in rastlantısal sanatlarına dönüşebilmektedir.

5.3. Geleneksel ile folklorizmi şu temeller üzerinde karşılaştırabiliriz:

Geleneksel Folklorizm

romantik estetik
sanatsal gelişme
(evolution)
politik özgür kılış
içerik ve biçim

Yeni Folklorizm

öncü (avantgarde) estetik
köktenci yeni sanat
(revolution)
yalnız estetik uyarlama
biçim, nadiren içerik

5.3.1. Geleneksel artistik folklorizmin örneklerini Kandisky, Klee, Chagall, Picasso, Moore, Brecht-Joyce, Pound, Straviski Bartok ve adları sayılamayan birçok sanatçıda, - yeni folklorizm bilincinden uzak olarak -, 20. yüzyılda da görmekteyiz. Artistik yeni folklorizm, yeni sanatların folklorizmidir. Bu, birçok sanatçının geleneksel folklorizme karşı koyduklarını göstermektedir. Bununla birlikte bu karmaşık tasarımların ayrıntılı bir analizi ayrı bir araştırmayı yararlı kılacak, ancak folklorun yetki alanı dışında kalacaktır. Folklor bilgini, kesinlikle modern öncü (avantgarde) sanatın folklorizmden yeni ve güncel biçimler aldığına inanmalıdır.

5.3.2. Bu kavramların bir sınıflaması, kesin kuramsal saptamaların yerleştirilmesi açısından folklorla büyük yararlar sağlayabilir. Folklorizm ve yeni folklorizm açıklanmasında, kısmî bir girişimde bulunulacaktır. Fakat bu sınırlı girişim, doğru yönde bir başlangıç olacaktır.

5.4. Halk sanatı ve halk müziği alanında yapılmış son araştırmalar, folklor sanatı kavramının açıklanmasında bir ittifak sağlayamamıştır. Son zamanlarda yaratıcılık (creativity) ve gelenekçilik terimlerinin açıklığa kavuşturulması konusunda bazı girişimler vardır, fakat kuramsal bakış açısından tam bir başarı sağlanamamıştır. Bununla birlikte, Robert Wildhaber, L. Kriss-Rettenbeck, D. Kramer, E. Klausen, W. Wiora ve diğerleri tarafından yapılan en son araştırmalar, folklor sınıflamaları içindeki sanatları açıklamaya yöneliktir. Aslında bu bilgilerin ilgileri, yaratıcılık tasarımlarının estetik sonuçlarıyla, folklor sanatının estetiğinde toplanmıştır.

5.5. Bu noktada yapısalcı (structuralisme) etnoğrafyanın kesin ana özellikleri üzerinde durulacaktır. Çek yapısalcılarından edebiyat ve estetik tarihçisi Mukarovsky ve etnolog Vaclavik, halk sanatı ile profesyonel sanatın estetik gelişim problemleri üzerinde durdular. Rusya'da doğan ama iki dünya savaşı sırasında Çekoslovakya'da çalışan etnoğraf P.G. Bogatyrev, bu sorunla ağırlıklı olarak uğraştı. On yıllık bir çalışmadan sonra folklorizm kavramının geniş analizlerine dayalı "folklorlarda estetik" kuramını ortaya koydu. İlk kez 1923 yılında Puşkin'in Hussar şiirinin folklorik yapısının analizi ile profesyonel ve halk edebiyatlarının karşılaştırmasını yaptı. Daha sonra Saussure'in dilin yapısal kuramında geliştirdiği bu karşılaştırma, Roman Jacobsen'in işbirliğiyle 1929-1932 yıllarında biçimlendi. Bogatyrev, 1932'de "etnolojik oluşumların işlevsel değişimleri" kuramına yöneldi. 1938'de ise bu fikirlerini şu kategorilerde topladı: *etken-ortaklaşma* (active collective), *edilgen-ortaklaşma* (passive collective), *üretim ve üretim-dışı etnolojik oluşumlar*. Böylece Bogatyrev'in durumu *diachronic* (ard zamanlı) olmaktan ziyade *synchronic* (eş zamanlı) olmasına rağmen, elde ettiği değişimler 19. ve 20. yüzyıllarda folklorun kesin bir görüntüsünü veriyordu. Yani "*geleneksel folklorizm ve yeni folklorizm ayırt edilebilirdi*". (Bogatyrev 1939).

5.5.1. Birinci süreç boyunca etken-ortaklaşma ve etnolojik olaylar üretimi; ikinci süreçte edilgen-ortaklaşma ve üretim-dışı etnolojik olaylar hakim olmaktadır. Yani, halk kültürü artan bir biçimde tanınma sırasında bütünüyle uygulanmamaktadır. Aynı zamanda özellikle giysi, gelenek ve inançlar sözkonusu olduğunda işlevsel değişimler, estetik işlev (aesthetic function) ile açıklanıyordu. Bogatyrev, sadece bu işlevsel değişimleri birkaç alanda keşfetti, fakat sonraki araştırmalar, geniş materyel yığınlarına yansıtılmıştır. İkinci küme temel alma (domination) işlevi olarak adlandırılmıştır. Bu tasarımı folklorizmde, içerikten biçime ve toplumdaki estetiğe yönelik değişimler üzerinde uygulayabiliriz. Bö-

lece sonuçta yeni folklorizm kavramının aşağıdaki gibi yerleştirilebileceğini söyleyebiliriz:

19. Yüzyıl

etken-ortaklaşma
etnolojik oluşumlar
etnolojik oluşumlar üretimi
sosyo-geleneksel işlev
geleneksel folklorculuk

20. Yüzyıl

edilgen-ortaklaşma
etnolojik oluşumlar
etnoloji-dışı üretim
temsili işlev
yeni folklorculuk

6. Macar etnoğraf ve folklorcuları, geleneksel temlerle uğraşırken, 1945-1949 yıllarının büyük sosyal ve politik değişimlerinden sonra, çağdaş halk hayatına yöneldiler. Fakat ancak 60'lı yıllarda modern folklor araştırmalarının tekrar anıldığı görülmektedir. Yeni folklorculuk hakkında genelde beğenilen tek çalışma, Macaristan'da yayınlandı. Tekla Dömötör, 60'lı yılların başlarında günlük hayattaki folklorculuk kavramı ile uğraşmıştı. O'nun bu ilk adımının arkası gelmedi. 1977'de Budapeşte Folklor Kurumunda folklorculuk alanında küçük bir araştırma grubu oluştu. Çalışmalar, yayımlar, bibliyografyalar ve benzer etkinliklerle bu organizasyon uluslararası bir düzeye ulaştı. 27-29 Haziran 1978 tarihinde Keckemet'te düzenlenen (Dün ve Bugün Folklor) Konferansı, bu alandaki ilk uluslararası girişimdi. Bu konudaki ilk uluslararası referans kaynağı da 1978'de (Folklorismus Bulletin) adı altında yayınlandı. Böylelikle folkloristik alanında kuram ve uygulama aşamalarında farklı bakış açılarının uzmanlarca değerlendirileceği uluslararası bir işbirliği sağlanmış oldu.

7. Folkloristiğin yeni biçimlerini anlamadan, bu kavramı anlamak mümkün değildir. Folkloristik çalışmaları olmadan da folklorun genel sınırlarını anlayamayız. Folklor araştırmalarındaki yeni bir akım, sadece terimin yaygınlaştırılması ve miras olarak devredilmesiyle anlaşılabilir. Fakat folklorla-folklor-dışı arasındaki sınırlara yönelik uygulamalar, yalnız yeni dönüşümler (transmations) altındaki folklor elementlerinin değil, aynı zamanda folklorla folklor-dışı arasındaki karşılıklı dayanışma (interdependence)nin de bir biçimidir.

KAYNAKLAR

1. BOSKOVIC-STULLI: Usmena knjizevnost... Zagreb 1975.
2. BOGATIREV, P.G. Sztihotborenie Puskina "Guzsar"... Uluslararası antropoloji ve Etnoloji Kongresi, Kopenhag, 1939.
3. COCCHIARA, G.: Storia del folklore in Europa. Torino 1954 – Popolo e letteratura in Italia, Torino 1959.

4. DUGGAN, J.J.: Oral Literature, Edinburgh-Londra 1975.
5. GUSZEV, V.E.: Problemi folkloru v istorii esztetiki. Moskova 1963.
6. HOGGART, Richard: The Uses of literacy. Londra 1957.
7. KRAPPE, A.H.: The Science of Folklor. Londra 1930. (Íkinci Baskı, New York 1964).
8. KRZYŻANOWSKI, Julian: Studia porównawcze z progranicza literatury i folkloru, Wařsova 1961.
9. MARINUS, A.: Le neo-folklorisme, Louvain 1931.
10. NEUBURG, Victor: Populer Literature. A History and Guide. Harmondsworth 1977.
11. SEBILLOT, P.: Folk-Lore de France. I-IV Paris 1904-1907.
12. VANSINA, Jan, Oral Tradition. A Study in Historicay Methodology. Londra 1965.
13. VARAGNAC, A.: Definition du folklore. Paris 1938.
14. VOIGT, V.: Vom Neofolklorismus in der Kunst. Acta Ethnographica Academiae Scientiarum Hungaricae 19, 401-423, 1970.
 - A folklor esztetikajahoz. Budapeşte 1972 a.
 - Genre, Structure and Reproduction in Oral Literature. Budapeşte 1977.
 - "Adaptation and Interaction of Professional and Folk Literature" The Folklor Manuel. Helsinki 1985.